

Edukacja obywatelska – rewolucja w kształceniu młodych obywateli? Pierwsze kroki edukacji obywatelskiej: między teorią a rzeczywistością

Od 1 września 2025 roku polskie szkoły ponadpodstawowe wzbogacą się o nowy, obowiązkowy przedmiot – edukację obywatelską. Ta innowacyjna forma kształcenia ma za zadanie przekształcić sposób, w jaki młodzi ludzie postrzegają swoją rolę w społeczeństwie i przygotować ich do aktywnego uczestnictwa w życiu demokratycznym.

Czym jest edukacja obywatelska?

Edukacja obywatelska to przedmiot, który wykracza daleko poza tradycyjne nauczanie teoretyczne. Jej głównym celem jest kształtowanie świadomego, odpowiedzialnego i aktywnego obywatela, który zna swoje prawa, rozumie zasady funkcjonowania demokratycznego państwa i potrafi skutecznie działać na rzecz wspólnoty.

Przedmiot ten będzie realizowany w liceum ogólnokształcącym i technikum w wymiarze 3 godzin w całym cyklu kształcenia, a także w branżowej szkole I stopnia. Wdrożenie odbędzie się etapowo – w roku szkolnym 2025/2026 rozpocznie się w klasach drugich, w roku 2026/2027 obejmie również klasy trzecie, a w roku 2027/2028 – klasy czwart

Trzy filary oceniania

Nowością w systemie edukacyjnym jest sposób oceniania osiągnięć uczniów, który opiera się na trzech kluczowych elementach:

1. Wiedza i umiejętności

Program nauczania został podzielony na siedem działów tematycznych, odzwierciedlających sześć kręgów wspólnot, w których funkcjonuje każdy uczeń:

- **Rodzina** – podstawowa komórka społeczna, pierwsza szkoła życia obywatelskiego.
- **Szkoła** – miejsce kształtowania postaw demokratycznych i współpracy.
- **Wspólnota lokalna i regionalna** – najbliższe otoczenie, w którym można realnie wpływać na zmiany.
- **Ojczyzna** – szerszy kontekst narodowy i kulturowy.
- **Wspólnota europejska** – wymiar integracji i współpracy międzynarodowej.
- **Wspólnota międzynarodowa** – globalne wyzwania i odpowiedzialność

Taka struktura pozwala uczniom zrozumieć, jak ich działania na różnych poziomach wpływają na funkcjonowanie całego systemu społecznego.

2. Prawdziwe działania obywatelskie

Każdy uczeń będzie zobowiązany do wyboru i zrealizowania czterech różnych działań obywatelskich. Nie są to symulacje czy zabawy – to rzeczywiste aktywności, które mają realny wpływ na otoczenie. Przykłady takich działań obejmują:

- **sondę uliczną** – badanie opinii publicznej na temat ważnych problemów społecznych;
- **obchody rocznicowe** – organizację wydarzeń upamiętniających ważne momenty historyczne;
- **spotkanie z radnym** – bezpośredni kontakt z przedstawicielami władzy lokalnej;
- **zbiórkę publiczną** – mobilizację społeczności wokół konkretnej potrzeby;
- **wolontariat** – bezinteresowną pomoc innym.

Na zakończenie uczniowie przygotowują portfolio dokumentujące te doświadczenia, co pozwoli im refleksyjnie ocenić własne zaangażowanie i wyciągnąć wnioski na przyszłość.

3. Projekt edukacyjny

Trzecim elementem oceny jest realizacja projektu społecznego lub badawczego, który ma na celu rozwiązanie konkretnego problemu zidentyfikowanego przez uczniów. W ciągu dwóch lat nauki każdy uczeń musi zrealizować przynajmniej jeden taki projekt, choć zachęca się do podejmowania większej liczby inicjatyw.

Projekty mogą dotyczyć różnorodnych zagadnień – od problemów lokalnych, jak poprawa bezpieczeństwa w okolicy szkoły, przez inicjatywy ekologiczne, aż po badania społeczne dotyczące postaw młodzieży. Kluczowe jest, aby projekt miał realny wpływ na otoczenie i uczył młodych ludzi skutecznego działania.

Praktyczne podejście do obywatelskości

Edukacja obywatelska różni się od tradycyjnych przedmiotów społecznych tym, że kładzie nacisk na praktyczne doświadczanie obywatelskości. Zamiast tylko teoretycznego poznawania mechanizmów demokracji, uczniowie będą je testować w działaniu, ucząc się jednocześnie brania odpowiedzialności za konsekwencje swoich decyzji.

Takie podejście ma szczególne znaczenie w czasach, gdy młodzi ludzie często czują się odłączeni od procesów decyzyjnych i sceptycznie patrzą na możliwości wpływania na rzeczywistość. Poprzez bezpośrednie zaangażowanie w działania obywatelskie uczniowie mogą przekonać się, że ich głos ma znaczenie i że mogą realnie kształtować otaczający ich świat.

Jak będzie wyglądać nauczanie?

Instytut Badań Edukacyjnych zaleca nauczycielom stosowanie metod, które rozwijają umiejętności społeczne, twórcze myślenie i zdolność rozwiązywania problemów. W praktyce oznacza to odejście od tradycyjnych wykładów na rzecz aktywnych form pracy z uczniami.

Na zajęciach uczniowie będą między innymi uczestniczyć w różnych formach debat – od klasycznej debaty „za” i „przeciw”, przez debatę oksfordzką, po dyskusje panelowe i plenarne. Będą także wcielać się w różne role społeczne poprzez odgrywanie sytuacji i elementy dramy edukacyjnej.

Do analizy problemów społecznych posłużą im narzędzia znane z biznesu i zarządzania, takie jak analiza SWOT czy drzewo decyzyjne. Uczniowie poznają także metodę studium przypadku, która pozwoli im badać rzeczywiste sytuacje polityczne i społeczne.

W pracy grupowej będą stosowane techniki takie jak burza mózgów czy metaplan, a technologie wspomogą naukę poprzez WebQuesty – projekty badawcze wykorzystujące zasoby internetowe. Całość uzupełnią symulacje procesów demokratycznych, podczas których uczniowie będą mogli w praktyce doświadczyć, jak funkcjonują mechanizmy podejmowania decyzji w społeczeństwie.

Wyzwania i perspektywy

Wprowadzenie edukacji obywatelskiej to ambitne przedsięwzięcie, które stawia przed nauczycielami nowe wyzwania. Będą oni musieli nie tylko przekazywać wiedzę, ale również pełnić rolę mentorów wspierających uczniów w ich działaniach obywatelskich. Wymaga to zarówno odpowiedniego przygotowania merytorycznego, jak i umiejętności organizacyjnych, a także opanowania różnorodnych metod aktywizujących.

Sukces przedmiotu będzie zależał od tego, czy uda się stworzyć autentyczne możliwości działania dla młodych ludzi. Szkoły będą musiały nawiązać współpracę z instytucjami lokalnymi, organizacjami społecznymi i przedstawicielami władz, aby zapewnić uczniom rzeczywiste pole do aktywności.

Przygotowanie na przyszłość

Edukacja obywatelska to odpowiedź na potrzeby współczesnego świata, w którym skuteczne funkcjonowanie wymaga nie tylko wiedzy, ale również umiejętności współpracy, krytycznego myślenia i odpowiedzialnego działania. Młodzi ludzie, którzy przejdą przez ten system kształcenia, będą lepiej przygotowani do podejmowania świadomych decyzji jako wyborcy, do angażowania się w życie społeczne i do rozwiązywania problemów w sposób konstruktywny. Wprowadzenie tego przedmiotu może oznaczać początek głębokich zmian w polskim społeczeństwie – zmian, które będą owocować przez następne dziesięciolecia, gdy absolwenci szkół ponadpodstawowych będą wchodzić w dorosłe życie z bagażem praktycznych doświadczeń obywatelskich i świadomością swojej roli w demokratycznym państwie.

Edukacja obywatelska to nie tylko nowy przedmiot w szkole – to inwestycja w przyszłość polskiej demokracji i społeczeństwa obywatelskiego.

Głosy krytyczne i wyzwania

Wprowadzenie edukacji obywatelskiej nie odbywa się bez kontrowersji. Przedmiot edukacja obywatelska zakłada omawianie podczas zajęć tematów związanych z bieżącymi zagadnieniami społeczno-politycznymi, w tym także tematów dzielących Polaków i budzących w polskim społeczeństwie kontrowersje. To sprawia, że niektórzy obawiają się upolitycznienia szkolnej edukacji.

Główne zastrzeżenia dotyczą kilku kwestii. Po pierwsze, praktyczny charakter przedmiotu może okazać się problemem w szkołach, które nie mają dostatecznych zasobów ani kontaktów z lokalnymi instytucjami do realizacji autentycznych działań obywatelskich. Organizacja sond ulicznych, spotkań z radnymi czy projektów społecznych wymaga znacznego zaangażowania organizacyjnego ze strony szkół.

Po drugie, nauczyciele będą musieli zmierzyć się z nowymi wyzwaniami metodycznymi. Przejście od tradycyjnego nauczania opartego na podręcznikach do prowadzenia debat, symulacji i projektów społecznych wymaga dodatkowego przygotowania i umiejętności, które nie wszyscy pedagodzy mogą posiadać.

Trzecią kwestią sporną jest sam fakt zastąpienia krytykowanego hitu, czyli historii i teraźniejszości. Niektórzy eksperci wyrażają obawy, że uczniowie mogą stracić kontakt z szerszą perspektywą historyczną, która była elementem poprzedniego przedmiotu, na rzecz skupienia się wyłącznie na bieżących kwestiach społecznych.

Warto również pamiętać, że skuteczność edukacji obywatelskiej będzie w dużej mierze zależała od tego, jak szkoły poradzą sobie z praktyczną stroną przedmiotu. Bez rzeczywistych możliwości działania dla uczniów, przedmiot może stać się kolejnym teoretycznym ćwiczeniem, co byłoby przeciwne jego podstawowym założeniom.